

AKŞEMSEDDİN'İN ESERLERİNDE GEÇEN BAZI TASAVVUFİ KAVRAMLAR*

Muhammed Ali YILDIZ**

Özet

Bu çalışmada, İstanbul'un fethi üzerindeki rolü ile daha çok bilinen fakat tasavvufi kişiliği neredeyse hiç bilinmeyen Akşemseddin'in eserlerinde öne çıkan bazı tasavvufi kavramlar hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Bu tasavvufi kavramlar; aba, asa, bey'at, hırka ve başı açıkta bırakmayan sarık, taç ve börtür. Bu tasavvufi kavramların yanında çalışmanın başında Akşemseddin'in hayatı ve eserlerinden de kısaca bahsedilmektedir. Bu çalışmanın hedefi, Akşemseddin'in eserlerinde ele aldığı bazı tasavvufi kavramlar üzerinden onun tasavvufi yönünü kısmen ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler

Akşemseddin, Tasavvuf, Aba, Asa, Bey'at, Hırka, Sarık

* Bu çalışma, "Akşemseddin'de Allah, Kâinat ve İnsan" başlıklı doktora tezimizden faydalanmak suretiyle oluşturmuştur. Bu konuda daha geniş malumat için bkz. Yıldız, Muhammed Ali, "Akşemseddin'de Allah, Kâinat ve İnsan", Kalem Neşriyat, Ankara, 2017.

** Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf ABD

Some Notions, About Sufism, in Akşemseddin's Works

SUMMARY

In this work, the role of Istanbul on the conquest is more known, but there are some views on some mystical notions which are prominent in Akşemseddin's works, which are almost unknown about the mystic personality. These mystical notions; aba, scepter, bey'at, cardigans and turban which do not leave the head open, crown and b rk. In addition to these mystical notions, the life and works of Akşemseddin are also briefly mentioned at the head of this work. The aim of this work is to try to reveal its mystical direction in part through some mystical notions which Akşemseddin treats in his works.

Keywords

Akşemseddin, Sufism, Aba, Scepter, Bey'at, Cardigans, Turban

GİRİŞ

Akşemseddin İstanbul'un fatihi Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocası olma kimliği ile tarihe yön vermiş önemli bir şahsiyettir. Babası 2. Murat tarafından Hacı Bayram Veli'nin de tavsiyesi üzerine daha beşikteyken Fatih Sultan Mehmet Han'ın lalalığına atanmıştır. Fatih Sultan Mehmet Han özellikle İstanbul'un fethinden sonra Akşemseddin'e dünyevî ayrıcalıklar ve menfaatler teklif etmesine rağmen o bu imkânların hepsini elinin tersi ile iterek Anadolu'nun ücra bir köşesi olan Göynük'e giderek ömrünün geri kalan kısmını burada tamamlamayı tercih etmiştir. Esasında önemli bir mutasavvıf olan Akşemseddin, Hacı Bayram Veli gibi meşhur bir Allah dostunun müridi olarak yetişmiş ve kısa zamanda Hacı Bayram Veli'nin halifesi olma şerefine yükselmiştir. Akşemseddin üzerinde tasavvufun rolü oldukça büyüktür. Hatta denilebilir ki Akşemseddin'i Akşemseddin yapan tasavvuf yolu olmuştur. Zira meşhur olduğu ve çoğu kimse tarafından gerçek ismi olarak bilinen ve aslında lakabı olan Akşemseddin sıfatı bile müşsidi Hacı Bayram Veli tarafından kendisine verilmiştir. Müřsidinin yaptığı bu isim değişikliğinden sonra Mehmet bin Hamza olan asıl ismi neredeyse hiç kullanılmamış, yüzyıllardır da Akşemseddin ismi ile tamamen bütünleşen bir şahsiyet olmuştur. Tasavvufun hayatında bu kadar önemli olduğu açık olan Akşemseddin'in maalesef günümüz-

de tasavvufi yönünün neredeyse hiç bilinmiyor olması, sadece İstanbul'un fethindeki rolü ve Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocası kimliği ile tanınıyor olması kanaatimizce yetersizdir. Bu bakımdan bu çalışmamızda kısmen de olsa Akşemseddin'in eserlerinde karşılaştığımız bazı tasavvufi kavramlar ile ilgili görüş ve düşüncelerini gün yüzüne çıkarmak istedik. Elbette Akşemseddin'in tasavvufi görüşleri hakkında yapılmış çalışmalar mevcuttur. Fakat spesifik olarak tasavvufi kavramlar hakkındaki görüşleri ile ilgili müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu çalışmamızda beş adet tasavvufi kavram çerçevesinde Akşemseddin'in eserlerindeki görüş ve düşünceleri toplanmış bulunmaktadır. Bu tasavvufi kavramların Akşemseddin'in eserlerindeki ele alınışlarından önce her bir kavramın tasavvuf ıstılahında ne manaya geldiğini de izah etmeye gayret ettik. Şimdi biz bu tasavvufi kavramlar hakkında Akşemseddin'in eserlerinde serdettiği görüş ve düşüncelerine geçmeden önce Akşemseddin'in hayatı hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak istiyoruz.

AKŞEMSEDDİN'İN HAYATI

Akşemseddin Mehmet Bin Hamza, Şam'da (h.792/m.1389–1390) doğmuştur.¹ Bazı eserler onun Osmancık doğumlu olduğunu iddia etmektedir.² Akşemseddin'in babasının adı Hamza'dır. Hamzatüş-Şamî ya da Şeyh Hamza adıyla da anılmaktadır.³ Akşemseddin'in soyu 1. halife Hz. Ebu Bekir'e (ö.1093/1682) dayanmaktadır.⁴ Akşemseddin'in Şam'dan Anadolu'ya gelişi tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Muhtelif kaynaklar⁵ O'nun çocuk yaşta Amasya'ya geldiğini belirtmektedir. Akşemseddin'in yedi yaşlarında Anadolu'ya geçmezden önce Kuran-ı Kerim'i hıfzylediği bilinmektedir. Akşemseddin'in Kur'an hıfzının dışındaki ilimle-

¹ Enisi, Emir Hüseyin, Menakıb-ı Akşeyh, Ankara, Trs, Milli kütüphane, İbni Sina Ktp, No: A. 217/14, Vrk. 2b. Cebecioğlu, Ethem, "Akşemseddin'de Bazı Tasavvufi Kavramlar", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, Ankara, 2001, s.78.

² Çankaya, Ahmet, *İstanbul'un Manevi Fatih Akşemseddin Hazretleri Tasavvuf ve İstanbul'un Fetbi*, Akşemseddin Hazretleri Vakfı, Ankara, 2003, s. 5

³ Vassaf, Hüseyin, *Sefine-i Evliya*, Hazırlayan Mehmet Akkuş- A.Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006. c.2, s. 450.

⁴ Enisi, *a.g.e.*, Vrk. 2a-3a

⁵ Mecdi, *Şakayık Tercümesi*, yy, İstanbul, 1269, s.240.

ri Anadolu'ya geldikten sonra Amasya ve Osmanlık çevresinde elde ettiği düşünülmektedir.⁶ Tarihi kesin olmamakla birlikte Akşemseddin'in Osmanlık Medresesi'nde müderrislik te yapmıştır.⁷ Akşemseddin'in hayatının en önemli kırılma noktası şüphesiz Hacı Bayram Veli (ö.833/1430) ile tanışması ve O'nun müridi olmasıdır. Akşemseddin, Zeyniyye Tarikatının kurucusu Zeynuddin Hâfî'ye (ö.838/1435) intisap için yolculuğuna çıkmış fakat yolda gördüğü bir rüya neticesinde kararından vazgeçerek Hacı Bayram'a intisab etmek ve ona mürid olmak için geri dönmüştür.⁸ Hacı Bayram, Akşemseddin'i sıkı bir riyazete ve disipline sokmuştur. Akşemseddin, riyazet ve mücadele⁹ sayesinde nefsinin ezmiştir.¹⁰ Akşemseddin'in İstanbul'un fâtihi 2. Murat'ın oğlu Fâtih Sultan Mehmet'le tanışması da Hacı Bayram vasıtasıyla olmuştur.¹¹ Akşemseddin, Hacı Bayram'ın en kısa zamanda halifelik verdiği mürididir.¹² Hacı Bayram'ın mânevi eğiti-

⁶ Tahir, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1333, c.1, s.12.

⁷ Lâmiî Çelebi, *Nefabat Tercümesi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1993, s.685.

⁸ Akşemseddin, o sırada Hacı Bayram Veli'yi Çubuk ovasında müridleriyle birlikte burçak imcesi yaparken görür. Akşemseddin orada hiç itibar görmez. Ancak, fazla beklemeden hemen dervişlerin arasına katılarak onlarla beraber çalışmaya koyulur. Öğle vakti mola verilir. Sofralar kurulur. Teknelerle yoğurtlar ve buğday çorbası getirilir. Bölük bölük sofralara dağıtılır. Hatta köpekler için de yemek hazırlatılır. Kimse Akşemseddin'e buyur diye herhangi bir iltifat göstermez. Yemek başlar, Akşemseddin de boynunu bükerek, köpeklerin yanına gidip onlarla birlikte yemeğe hazırlanır. Tam elini yemeğe uzatırken, Hacı Bayram Veli ona; "*Hay köse bizi yaktın!*" diye seslenerek sofrasına davet eder. Hacı Bayram, yapılan bu muameleyi ona şöyle açıklar. "*Zincirle zorla gelen misafirin ağırlanması böyle olur.*" Enisi, a.g.e, Vrk. 3b- 4a

⁹ Yılmaz, Hasan Kâmil, "*Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'te Tasavvuf, Tanımı Kaynakları ve Tesirliyle Tasavvuf*", Seha Neşriyat, İstanbul, 1972, s.34.

¹⁰ Akşemseddin günde bir kaşık sirke ile idare ederdi. Çelik, a.g.e, s. 32-33. Akşemseddin Şeyhi Hacı Bayram'dan riyazâtını artırması talebinde bulununca Şeyhi O'na; "*Ey köse nice bir riyâzat eylersün, âkîbet nür olursun*" diye cevap verdi. Enisi, a.g.e, Vrk. 4-b. Akşemseddin kısa zamanda Şeyhinin en çalışkan ve en gözde müridlerinden biri haline geldi. Akşemseddin'in bu başarısını kiskanılan müridlere Hacı Bayram'ın şu cevabı çok dikkat çekicidir; "*Bu bir zeyrek(Anlayışlı, zeki)kösedir. Her ne gördü duydu ise, inandı sonra hikmetini kendi anladı. Fakat yanımda kırk yıldan beri hizmet eden bu talebeler hemen gördüklerinin ve duyduklarının aşını ve hikmetini sorarlar O'na kısa bir zamanda hilâfet verişimin nedeni budur.*" Gölcük, Şerafeddin, "*Akşemseddin Mehmed Bin Hamza*", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:7, Yıl:1997, ss.11-16.

¹¹ Akgündüz Ahmet- Öztürk Said, *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.70.

¹² Hacı Bayram'a sordular: "*Bazı dervişlere kırk yıldır 'hilafet' vermedin, az müddet içinde Akşeyh'e hilafet verdin hikmeti sebebi nedir?*" Hacı Bayram: "*Bu bir Zeyrek Köse imiş, her ne kim gördü ve işitti inandı hikmetin sonra kendi bildi. Amma bu kırk yıldan beru hizmet eden dervişler gördükler-*

minden geçtikten sonra irşad makamına yükselen Akşemseddin ilk olarak Beypazarı'na yerleşmiş, orada bir mescid ve değirmen yaptırmıştır. Ünü kısa zamanda çevreye yayılan Akşemseddin şöhretten hoşlanmadığı için Beypazarı'ndan ayrılarak Çorum'un İskilip ilçesine bağlı Evlek¹³ Köyü'ne yerleşmiş, bir müddet de burada yaşamıştır. Hacı Bayram'ın vefatından sonra Evlek köyünden de ayrılıp, Bolu'nun Göynük kasabasına yerleşmiştir. Hacı Bayram'ın vefatıyla, Akşemseddin'in Göynük'e yerleştiğini ara sıra Beypazarı'na gelip gittiğini ve orada da irşat ile uğraştığını kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹⁴ Göynük'e yerleştikten sonra bir mescid ve değirmen yaptıran Akşemseddin burada bir taraftan oğullarının talim ve terbiyesi ile meşgul olurken, diğer taraftan da kendisine intisab eden müridlerinin talim ve terbiyeleriyle uğraşıyordu.¹⁵ Akşemseddin İstanbul'un fethi esnasında da büyük fayda göstermiştir. İstanbul'un fethinden hemen sonra yeniden Göynük'e dönmüş ve irşad işlerine yeniden başlamıştır. Akşemseddin vefat etmeden önce çocuklarını ve müridlerini toplayarak kendi inşa ettiği mescide onlara vasiyette bulunmuştur.¹⁶ Orada bulunanlarla helalleştikten sonra Yasin Suresini okuyarak sünnet üzere sağ tarafına yatıp elini sağ yanağına koyarak vefat etmiştir.¹⁷ Akşemseddin'in vefat tarihi h.863/m.1459

in ve işittiklerin heman hikmetin ve aslını sorarlar." demiştir. Enîsî, a.g.e, Vrk. 5b. Bu ifadeler Hacı Bayram'ın kırk yıldır halifelğe erişemeyen dervişleri bulunduğunu göstermektedir.

¹³ Oğlu Nuru'l-Hüdâ'nın kabri orada olup, ziyaretgâhtır.

¹⁴ Menakub'da bu durumla ilgili şu ifadeler yer almaktadır; "*Bu esnada Akşemseddin'in evsafın işitti, şeyh İbrahim bir merkebe bindi, Beypazarı'na geldi. Meğer şeyh Göynük'e gitmişti. Gelince sabr cyledi. Akşemseddin geldi. Halk etraftan geldüler. Emraz-ı bedeniyesinden sordular.*" Kaçalin, Mustafa, Yurd, Ali İhsan, *Akşemseddin'in Hayatı ve Eserleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994. s. 26.

¹⁵ Bu esnada bu güne kadar ulaşabilen eserlerini yazabilmek için gerekli incelemelerde bulunduğunu da söylemek mümkündür.

¹⁶ Ayrıca rivayet olunur ki tasarruf sahibi bir kutup olan Akşemseddin, daima şöyle derdi: "*Küçük oğlum Muhammed Hamdi'nin yetim, zayıf ve zelil kalmayacağımlı bilsen, bu mihneti (sıkıntı ve zahmetleri) çok olan dünyadan ahirete göç ederdim.*" Bir gün, adı geçen Hamdi Çelebi'nin annesi, şeyhin bu sözlerine çok üzüldü ve "*Göçerim dersin, göçmezsin*" diyerek şeyhi bu sözlerinden dolayı ayıpladı. Şeyh, "*Hemen şimdi göçeyim*" diyerek Göynük'te daima vaktini geçirdiği mescide girdi. Çocuklarıyla birlikte sevenlerini de mescide çağırıp onlara vasiyetini söyledi ve vasiyetname yazdırdı. Helalleşip vedalaştı. Yâsin süresinin okunmasını istedi. Sünnete uygun bir şekilde yatarak ruhunu teslim etti. Enîsî, a.g.e, vrk. 107b.

¹⁷ Akşemseddin'in vefat tarihi Göynük'teki türbesinin kapısında şu şekilde yazılmıştır: "*Tuvuffi-ye eş-Şeyh efidalul-mudakkikin Muhammed bin Hamza eş-Şebirbi-Akşemseddin kuddise sirruh ve evâbire'r-Rebiati evveli fi seneti selâsin ve sittine semâne-mine*" Cebecioğlu, a.g.m, s.401

senesidir.¹⁸ Kabri de Göynük'te kendi yaptırdığı mescidin yanı başındadır. Akşemseddin'in Risâletü'n-Nuriye, Makâmâtü'l-Evliya, Def'u Metaini's-Sûfiyye, Risale-i Zikrullah, Risale-î Şerhi Akvâl-î Hacı Bayram-ı Velî, Telhis-u Def'u Metain, Risâletü'd-Dua, Mâddetü'l-Hayat, Fâl'i Mushaf-ı Kerim, Nasihatnâme-i Akşemseddin, Kimyâ-yı Sa'âdet Tercümesi, Risâle Fî İstilâhâtî's- Sufiyye, Risâle Fit't- Tasavvuf, Er-Risâle Fî'd-Devrânî's-Sûfiyye ve Raksihîm, Mücerrebât, Cevapnâme, Tabirname, Mektûbât adında 19 eseri bulunmaktadır.¹⁹ Ayrıca Ankara Milli Kütüphanesi Fahri Bilge Kitaplığı 442 nolu kayıтта 38 adet el yazması şiiri bulunmaktadır.²⁰

AKŞEMSEDDİN'İN ESERLERİNDEKİ BAZI TASAVVUFİ KAVRAMLAR

1) ABÂ

Dövme yünden yapılan kalın kumaş ve bu kumaştan yapılmış hırka, uzun üstlük anlamına gelen abâ, dervişlerin dünyaya gereğinden fazla önem vermediklerini göstermek amacıyla giyindikleri kalın yünden elbiseye denir.²¹ Dervişlerin, bazı ilmiye mensublarının ve medrese talebelerinin giydikleri palto nevinden bir elbise çeşidi olarak da tanımlanmaktadır.²² Arapçada abâe veya abâye de denir. Geniş fakat kısa bir nevi gömlek olup, dizden biraz aşağıya iner. Üst tarafında, baş ve yanlarında kollar için birer delik bulunur. Keçi kılından dokunan kalın ve kaba kumaştan yapılır. Beyaz veya kahve renkli olabilir. Dervişlerin giydiği bir elbise olup kökeninin Hz. Peygambere kadar uzandığı söylenir. Abâ giyen dervişlere, 'abâ-pûş' denir. Mutasavvıfların abadan elbise giymesinin, Hz. Muhammed (s.a.v) sünne-

¹⁸ Ayvansarâyî, *Vefâyât-ı Meşâyih*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kitaplığı, No: 2464, İstanbul, 1375, Vrk. 3a; Mehmed Şâkir, *Terâcim-i Abvâl-i Meşâbir-î İslâmiyye*, İstanbul Üniv. Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kitaplığı, No: 5040, İstanbul, 1310, s. 396.

¹⁹ Eserleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Yıldız, Muhammed Ali, "Akşemseddin'in Eserlerine Genel Bir Bakış", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016/5, c. 5, sayı: 9, ss. 212-225.

²⁰ Akşemseddin, Eş'âr (Şiirleri), Milli Kütüphane, Fahri Bilge Kitaplığı, No: 442, Ankara, Tarih-siz.

²¹ Komisyon, *DTS*, s.1.

²² Baltacı, Cahit, *Tasavvuf Lügati*, Elif Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 9.

tine ittiba için olduğu zikredilir.²³ Tasavvuf erbabının kalın ve kaba kumaştan yapılan uzun ve bol elbisesi olan abâ, kıymetsiz bir bez parçasından yapılan yoksul ve miskin insanların giydiği, fakirlik alameti ve zühd işareti olduğu için sûfilerin tercih ettiği bir giysidir.²⁴

Aba giymenin doğru bir düşünce olduğunu Kur'an'dan destekli delillendiren Akşemseddin, bu hususla ilgili şöyle bir âyet ile düşüncesini temellendirmektedir. "*Libâs-ı takva abadır. Zühd ehli iri giysiler giyerler.*"²⁵ Akşemseddin'e göre aba giymek birçok peygamberin ortak sünnetidir.²⁶ Sûfilerin aba giymesiyle ilgili yapılan itirazlara Akşemseddin başka bir hadis ile de şöyle cevap vermektedir. "*Hadiste geldi kim; Her kimin donu yufka oldu; dini yufka oldu*"²⁷ *Yünden veyahud kıldan giysi giymek Peygamberler yoludur. Tevazu nişanıdır. Aba giymek yünden ve kıldan giymek sevgülüdür Allah'a*"²⁸ Akşemseddin yaşadıkları çağda aba giymekle tenkid olunan Hacı Bayram Velî ve müridlerinin ince giysi giyme korkusu ile kalın aba giydikleri ve bu hadisin isteği doğrultusunda hareket etmeye çalıştıklarını göstermeye çalışmaktadır. Ayrıca Akşemseddin burada aba giymenin tevazu alameti olduğunu da vurgulayarak bunun önemini daha da pekiştirmektedir. Akşemseddin abâyı bir şiirinde pâlâ olarak isimlendirmekte, bu giysiyi sûfilerin giysisi olarak nitelendirmekte ve bu giysinin giyilmesini tavsiye etmektedir.²⁹

2) ÂSA

Arapçada değnek, baston manalarına gelmektedir. Hz. Musa'ya mucize olarak bir 'âsa' verilmişti. Bu âsâ, Mısır sihirbazlarının hazırladığı bütün

²³ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara, 1997, s. 57.

²⁴ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 11.

²⁵ Akşemseddin, Risâletü'n-Nuriyye, Süleymaniye Kütüphanesi, No: 2408, İstanbul, Tarihsiz, Vrk. 23b; Ayet için bkz. Araf, 7/26.

²⁶ "*Evvêl aba giyen Nuh Peygamberden sonra Süleyman Peygamberdir. Miskinlere benzemek için Süleyman'dan ön Nuh, Adem, Şit vesair enbiya giydiler.*" Akşemseddin, a.g.e, Vrk. 9b.

²⁷ Baktığımız kaynaklarda bu hadis ile karşılaşmadık.

²⁸ Akşemseddin, a.g.e, Vrk. 9a.

²⁹ "*Şemsiyâ cânı cihânu nidesin şimden girü, Hırka idin şâl idin dervişlerün pâlâsını*" Akşemseddin, Eş'âr (Şiirleri), Milli Kütüphane, Fahri Bilge Kitaplığı, No: 442, Ankara, Tarihsiz, Vrk. 12b.

sihirleri yutan bir yılan haline dönüşmüştü.³⁰ Âsa taşımak peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) de sünnetidir. Hz. Muhammed (s.a.v) âsâ taşıy, sahrada namaz kılacağı zaman bunu sütre olarak kullanırdı. Bu sünnete uygun olarak, tarikat şeyhleri ve bazı Müslümanlar da âsa kullanırlar. Bazı tarikatlarda post-nişin olan şeyh, halifesine bir emanet olarak âsa da verirdi. Hatta halk arasında, kırk yaşını geçtiği halde âsa kullanmayan asi olmuştur, şeklinde bir hikâye de bulunmaktadır. Edebiyatta ise sevgilinin saçı bazen âsâya benzetilmektedir. Ayrıca sihir, yılan, Asa-yı Musa³¹, saç, derviş, hırka kelimeleri edebiyatta mecaz olarak kullanılmaktadır.³² Tekke şeyhlerinin taşdıkları baston olarak da bilinmektedir.³³

Akşemseddin, asa ile ilgili olarak Risâletü'n-Nuriyye adlı eserinde müstakil bir bölüm açmıştır. Eserinin bu bölümde Hacı Bayram Velî ve müridlerinin asa taşımalarına yapılan eleştirilere cevap vermekte ve asa taşımının hak bir davranış olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Akşemseddin, Risâletü'n-nuriyye adlı eserinde âsa taşımının sünnet bir davranış olduğunu vurgulayarak tüm peygamberlerin ortak sünnetlerinden biri olan âsa taşıma ile ilgili Peygamberimizden İbni Abbas vasıtası ile gelen şu rivayete yer vermiştir. *"Âsâ getirmek mecmu enbiyanın sünnetidir. Ve dabi mü'minlerin alametidir."*³⁴ Akşemseddin, Risâletü'n-Nuriyye adlı eserinde asa kullanmanın gerekliliğinin birçok sebebinin olduğunu meşhur din âlimlerinin sözlerine atıf yaparak delillendirmeye çalışmaktadır. Akşemseddin, eserinde Hasan-ı Basrî'nin şu ifadelerine yer vererek düşüncesini desteklemeye çalışmaktadır. *"Âsa getirmenin (taşımının) altı hassası vardır: Evvel budur ki; Peygamber sünnetidir. (aleyhimüsselam), ikincisi şudur ki salihler bezeğidir (yani*

³⁰ "Dedi ki: 'O benim asâmdır. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelirim, ona başkaca ibtiyaçlarım da var.'" Tâhâ, 20/18; "Asânı yere at!" Mûsâ atıp da onu yılan gibi kımlıdanır görünce arkasına bakmadan dönüp kaçtı. (Allah buyurdu ki:) "Ey Mûsâ! Korkma, benim huzurumda peygamberler korkmaz." Neml, 27/10; "Asânı yere bırak!" Mûsâ asâyı yılan gibi kıvrılır görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Mûsâ! Beri gel, korkma, çünkü sen güvendesin" Kasas, 28/31.

³¹ Hz. Musâ'nın bastonu olan asay-ı Musa, Hz. Musa'ya verilen mucizelerden biridir. Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere göre Hz. Musa, bu asa ile çeşitli mucizeler göstermiştir. Örneğin asası yılanı dönüştürerek sihirbazların sihirlerini geçersiz kılmış, denizi ortadan ikiye ayırmış ve vurduğu kayadan su çıkarmıştır. Komisyon, DTS, s. 22.

³² Cebecioğlu, TTDS, s. 118.

³³ Baltacı, a.g.e, s. 27.

³⁴ Akşemseddin, a.g.e, Vrk. 54a. ; Araştırdığımız kaynaklarda bu hadisi bulamadık.

süsüsüdür). Üçüncüsü, düşmanlar için, yani kelb ve yılan ve gayri nesne gibi silahlardır. Onları defetmeğe ve öldürmeğe yarar. Dördüncüsü zayıflara yardımdır. Beşincisi münafıklara gussadır. Zira; müminlerin ziyeti olacak yaraşuk olur, müminler ol sebepten gökçek gözükür. Müminlerin gökçek olması münafıklara gussadır. Altıncısı Bu ki; sevablar da artuklukdur. Yani; sevablar içinde bunun sevabı, artuk sevabdır. Zira cemi-i enbiya'nın işlediği iştir.³⁵ Akşemseddin asa kullanmanın önemi ile ilgili Ebu'l-Leys-i Semerkandi'nin Bustânü'l Arifin'inden bir alıntı yaparak görüşünü pekiştirmeye çalışmıştır. Yapılan bu alıntıda Ebu'l-Leys Semerkandi şöyle demektedir. "Mü'min asâyile olsa; şeytan ondan kaçır. Ve dahi ondan münafık ve facir korkar. Dahi kibleye karşı diker namaz kılma. Ve kuvvet olur yorulduğunda."³⁶

3) BEY'AT

Arapça satmak anlamına gelen "bey" kökünden türeyen bu kelime, mürşidden el almak, ona söz vermek anlamlarına gelmektedir. Bu durum Rıdvan ağacı³⁷ altında Sahabe-i Kiram'ın Peygamber Efendimiz'e ölene kadar tabi olup düşmanla savaşacaklarına söz vermeleri olayına benzemektedir.³⁸ Bey'at kelimesi tasavvufa ıstılah olarak geçerek, mürşidden el alma anlamında kullanılmaktadır. Mürşidin eli elden ele Hz. Peygamber Efendimize kadar ulaşır. Bey'at çeşitli tarikatlar göre şekli bir takım farklılıklar göstermektedir.³⁹ Söz verme anlamında el sıkma anlamına gelen bey'at kelimesi, birinin hakimiyetini kabul etme ve onun emirlerine bağlılığını bildirme anlamında da kullanılmaktadır.⁴⁰ Halifelik makamına geçen bir kişinin elinin üzerine el koyma veya el sıkışma yoluyla bağlılık ve itaat sö-

³⁵ Akşemseddin, a.g.e, Vrk. 54a- 54b.

³⁶ Akşemseddin, a.g.e, Vrk. 54b. ; Ayrıca Bkz. Ebu'l-Leys Semerkandi, *Bostan-ül Arif'in*, 66. Bab., İzzet efendi Matbaası Baskısı, 1296, İstanbul, s.122.

³⁷ Rıdvan cennetin bekçiliğini yapan ve cennete girecek olan mü'minlere cennetin kapısını açacak meleğ olup, Rıdvan bey'atı olarak bilinen meşhur olay ise Hudeybiye mevkiinde Rıdvan ağacı denilen bir ağacın altında yapılan bir antlaşmadır. Komisyon, *DTS*, s. 306.

³⁸ "Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah'a vermiş oluyolar, Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah'a verdiği abdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir." Feth, 48/10.

³⁹ Cebecioğlu, *TTDS*, s. 153.

⁴⁰ Feth, 48/10.

zû vermesi anlamına da gelen bey'at kelimesi, Hz. Peygamber zamanında bir iş konusunda sahabilere bir konuda söz almak istediğinde, onlarla el sıkışmak, itaat ve bağlılık sözü almak şeklinde de kullanılmaktaydı. Bu davranış biçimi daha sonraki halifeler tarafından da benimsenmiştir. Ayrıca bey'at eski zamanlarda İslam devletlerinde idare eden ile idare edilenler arasında yapılan seçim ve bağlılık konusunda belirleyicilik özelliği de taşımaktaydı.⁴¹

Akşemseddin'e göre bir şeyhe bağlanarak tarikat yoluna girmek çok önemli bir iştir. Mürşidsiz yetişen bir müridin seyrü suluk yolunda başarılı olması, sonuca ulaşması ve hatta mesafe katetmesi mümkün değildir.⁴² Bu sebeple mürid, mutlaka bir mürşide bağlanmalı, onun gözetiminde makamlar elde etmeli ve fenafillah yolunda hedefine vâsıl olabilmek için çaba göstermelidir. Aksi halde hedefe ulaşmak mümkün olmayacaktır. Akşemseddin bir müridin şeyhe bağlanırken neler yapması gerektiğini de detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Önemli bir hadise olan müridin şeyhine bey'at etmesi meselesi belli ritüeller silsilesinden sonra gerçekleşmektedir. Akşemseddin, kendisinden bir müridin el almak istediğinde yapması gerekenleri şu şekilde sıralamaktadır. İlk olarak el almak isteyen mürid '*Lailabe illAllah Muhammeden Rasulullah*' diyerek yani kelime-i tevhidi söyleyerek sağ elinin iç kısmını, şeyhinin sağ elinin iç kısmına koyarak tövbe etmesi gerektiğini söylemektedir. Bu şekilde şeyh ile mürid arasında müştereklik meydana gelmiş olacak, şeyh ile mürid bu tövbeleşme ile iç içe geçmiş olacaktır. Allah Kur'an-ı Kerim'de topluca tövbe ediniz diyerek bu kavrama da işaret etmektedir.⁴³ Akşemseddin'e göre mürid şeyhine bey'at ederken ve töv-

⁴¹ Komisyon, *DTS*, s. 40.

⁴² Bu konudaki Akşemseddin'in orijinal ifadesi şu şekildedir. "*Ağacı biçkimse dikmeden kendi kendüne bitse; ol ağaç yapraklansa, yemiş vermeye başlasa o yemiş tatlı olmaya.*" Akşemseddin, *Risâletü'n-Nuriyye*, Vrk. 32b.

⁴³ Akşemseddin bu görüşünü desteklemek amacı ile Kur'an-ı Kerim'den bir ayete başvuru yapmaktadır. Başvuru yaptığı ayette 'Ey Mü'minler, hepiniz topluca Allah'a tövbe ediniz' ifadesi yer almaktadır. Ayette geçen bu ifadeye dayanarak şeyh ile mürid arasında bey'at gerçekleşirken de tövbe edilmesi gerektiği sonucu çıkartılabilir. Ayeti bu şekilde tefsir etmekte bir sakınca yoktur. Nitekim Akşemseddin de bu ayeti bu şekilde tefsir ederek mürid ile mürşid arasında bağlılık esnasında tövbe ederek işe başlamak gerektiği görüşünü benimsemiştir. Bu tasavvuf geleneğinde genel kabul görmüş bir teamül olarak günümüzde de devam edelmektedir. İlgili ayet orijinali şu şekildedir: "Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffet-

be ederken elini şeyhinin elinin üzerine koyduğu esnada gözlerini kapatmalı, kalbinden aracıyı çıkararak ve onun sadece bir vasıta olduğunu düşünerek Allah'ın huzurda tövbe ediyormuş gibi tövbe etmelidir. Bu tövbe işlemine aracılık yapan şeyhini ise bu hadiseye şahit yapmalı ve adeta nefsini köşeye sıkıştırmalıdır. Bu esnada euzu besmele çekerek ve yüksek bir sesle şunları söylemelidir; *“Estağfirullah elazim ve etübü ileyhi ve es'elubuttevbete vettevfiik limâ yuhibbu ve yerdâ sallAllahu alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve sabbihi ve sellim. Velhamdülillâhi Rabbilâlemin”*⁴⁴

4) HIRKA

Arapça bir kelime olan hırka, sözlükte, yamalı elbise, çeşitli bez parçalarını bir araya getirerek yapılan elbiseler anlamlarına gelmektedir.⁴⁵ İstilahta ise, tarikat cihazlarından bir unsurdur, dervişlerin toplu zikir yaptıkları esnada giydikleri yeleğe verilen addır.⁴⁶ Hırka Mevlevîlerin resmi giysisidir. Mürid, şeyhinin huzuruna çıkarken, mescide, meydana (semahane-yeye) girerken hırka giyer. Ancak Mevlevîler, kural olarak semaya başlamadan önce hırkayı çıkarırlar. Eskiden dervişler, kazancının helal yoldan olduğuna inandıkları kişilerden bez parçaları alırlar, bunları birbirine dikip hırka yaparlardı. Buna yamalı anlamında olmak üzere “murakka”⁴⁷ denirdi. Zamanla kültürümüzde bir zenginlik olarak, hırka ile ilgili çeşitli atasözleri ve terimler teşekkül etmiştir.⁴⁸

lerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve cariyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.” Nür, 24/31.

⁴⁴ Akşemseddin, *Risaletü'd- Dua*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Kitaplığı, No: 260, Tarihsiz, Vrk. 53b.

⁴⁵ Cebecioğlu, *TTDS*, s. 352.

⁴⁶ Uludağ, *TTS*, s. 222.

⁴⁷ Musakka Arapçada hırka, yamalı elbise anlamlarına gelmektedir. Eskiden dervişler, nefislerinin guru ve kibrini kırmak için, eski ve yamalı giysiler giyerlerdi. Bu tip elbise, iki dünyadan da sıyrılmayı ifade eder. Musakka, genellikle mavi renklidir. Ancak bu şekilde giyinmek, zamanla riyakârlığa dönüşmüştür. Bu hususta İbn Cevzî “Musakka, eskiden incileri örten bir örtüyü. Şimdilerde leşi örten bir örtü haline geldi. Cebecioğlu, *TTDS*, s. 517.

⁴⁸ Cebecioğlu, *TTDS*, ss. 352-353.

Hırka giymenin tasavvufta, tarikata girmek gibi terminolojik bir anlamı vardır.⁴⁹ Hırka giymek, mürid adayını şeyhin kabul ettiğinin, dolayısıyla Hakk'ın da kendisini kabul ettiğinin simgesidir. Hırka giyen kişi tarikatın aslı üyesidir. Bu yüzden hırka müride törenle giydirilirdi ve her tarikatın kendisine has hırka giydime merasimleri vardı.⁵⁰ Hırka giydirmek çeşitli tarikatlarda, birine şeyhlik, halifelik vermek anlamında da kullanılır.⁵¹ Bazı sūfilere göre, hırkadaki “hı” haşyete, “râ” rızâyâ, “kaf” kahr-ı nefse, “he” ise hidâyete delâlet eder.⁵² Hırka, sūfilğin sembolü olarak görülür.⁵³ Sūfler arasında yaygın bir davranış olarak bilinen hırka giyme davranışı sahabe ve tabiîn zamanında şahid olunan bir davranış değildir, ancak bazı meşayihin istishanı ile örf halini almıştır; bu yönüyle emir yoluyla değil teberük⁵⁴ yoluyla sabit olmuştur denilmektedir.⁵⁵

Hırka giydirilmesi ve giyilmesine şu hadis delil olarak gösterilmektedir; “*Rasulullah'a (s.a.v) üzerinde küçük siyah çizgiler olan bir hırka getirildi. Efendimiz (s.a.v) etrafındakilere '-Bunu kime giydireceğimi düşünüyorsunuz?' diye sordu. Oradakiler sukut etti. Allah Resulü bana '-Ümmü-Halid'i getirin.'* Buyurdu... *Onu bana kendi eliyle giydirerek iki defa '-sıhbat ve âfiyet içinde üzerinde eskisin.'* dedi”⁵⁶ Yine ayrıca bazı hadis-i şeriflerde yamalı ve kalın yün elbise giyilmesi müslümanlara tavsiye edilmiştir. “*Yün elbise giyiniz ki kalbinizde imân tadını bulasınız, imandaki hazzı ele geçirmeniz için sūf elbise giymelisiniz.*”⁵⁷

⁴⁹ Baltacı, *a.g.e.*, ss. 87-88.

⁵⁰ Demirel, *a.g.e.*, s. 146.

⁵¹ Uludağ, *TTS*, s. 166.

⁵² Kufıralı, Kasım, “Hırka”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1976, c. V, ss. 449-450; Hüseyin Saadetin, *İlm-i Tasavvuf*, İstanbul, 1341, ss. 47-57; Uludağ, Süleyman, “Hırka”, *TDVİA*, İstanbul 1998, c.XVII, s.373.

⁵³ Schimmel, A. M, *Tasavvufun Boyutları*, Adam Yayınları, İstanbul 1982, s.96,99,206; Ayrıca Hırka'nın sembolik dilde hangi anlamlara geldiği hakkında bkz. Torun, Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, ss. 407-408; Aynî, *İslam Tasavvuf Tarihi*, s. 60.

⁵⁴ Hırka-i teberük: bir müşşidden hırka-ı tarikat giyerek hilafeti kazanmış bir kimsenin diğer tarikata mensup şeyhe manevî nisbet ve merbûtiyyet peydâ etmesidir. Bkz. Baltacı, Cahit, *a.g.e.*, s. 88.

⁵⁵ Pak alın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, c. I, ss. 804- 805.

⁵⁶ Buhari, *Libas/ 22, 32, 188*; Ebû Dâvud, *Libas/ 1*.

⁵⁷ Hucvîrî, *Kefî'l Mahcûb*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996, s.

Akşemseddin, hırka giymenin mürşidi ile müridi arasında bir bağ olduğunu vurgular. Akşemseddin tasavvuf erbabının şeyhi elinden hırka giymesindeki ana amacı müridin nefesine şeyhini hakim kılması ve nefisini terbiye etmesi şeklinde açıklar. Bu şekilde, mürid şeyhi elinden önce çirkin sıfatların ve davranışların neler olduğunu öğrenir. Şeriat açısından bir müridin iyi niyetle bir şeyhe bağlanıp onun irşadı altına girmesinde bir sakınca yoktur. Müridin şeyhi elinden hırka giymesi de bu manaya gelmektedir.⁵⁸ Müridin şeyhi elinden hırka giymesi yani ona kendini teslim etmesi, kendini Allah ve Resulüne teslim etmesidir. Zira; şeyh olan Resulün halifesidir. Resul ise Allah'ın halifesidir. Akşemseddin bu düşüncesini fetih sure-si 10. ayetten yaptığı şu alıntıyla desteklemektedir. “*Şunlar ki; (Ya Muham-med) seninle el tutarlar, abd ederler ki; senin fermanından çıkmayız derler. On-lar abdetmezler illâ Allah ile. Zira sen O'nun elçisisin, halifesisin, nâ-yib-i mü-nasibisin.*”⁵⁹

Akşemseddin hırkayı ikiye ayırmaktadır. Bunlardan birincisi “hırka-i iradet”, ikincisi ise “hırka-i teberrûktür.” Hırka-i iradet, hakiki müridin giydiği hırkadır. Hakiki mürid öyle bir kişidir ki tamamiyle kendi nefisini aşmış, nefsinin tahakkümünden kurtulmuş yani kendine ait, müstakil hiçbir dileği bulunmayan mürididir. O makamda ki hakkı mürid tüm kendi dilek ve arzularını şeyhinin dileğine tabi kılmaktadır. Hırka-i Teberrûk, bu kı-sımdaki müridler kendilerini sûfilere benzetmeye çalışan müridlerdir. Te-berrûk hırkasını giyenler Peygamber (A.S.) şu sözlerine muhatap olan mü-ridlerdir. “*Bir kişi kendini bir kavme benzetse o kişi onlardandır.*”⁶⁰

124.

⁵⁸ Bu konuyla ilgili Akşemseddin şu ifadeleri kullanmaktadır. “*Hırka giymek bağ olmaktadır. Mürid ile şeyh arasında. Dabi hakim kılmaktır. Mürid nefsinde şeyhini. Şeriatla dünya maslahatları için caizdir. Çünkü hüküm kılmak mesalibi dünya için caiz oldu. Pes niçin inkar eylersin. Hırka giyürdüğü için ol talibekim talebinde sadıktır. Gökçek zan ile gökçek itikatla bir şeyhe kast eder ki; ol şeyh bu tali. Nefsinde hüküm eyliye. Din maslahat için ki; ol şeyhe bu talibe irşad ede. Ve doğru yola kılğuzluya. Dabi zahirini nasihat ile. Talim-i te'dible âri kula ve batının himmet ile. Nur-ı velayetiyle arıda, çirkin sıfatlardan ve dabi vecd yollarından bildire. Ondandır sonra müridine hırka giydire. Müridine tasarrufunu izbar etmek için pes hırka giymek müride kendini şeyhe ismarlayıp muti olmanın alameti olur. Şeyh hükmüne girmek, Allah resulü hükmüne dabi peygambere mübayaat etmek tarikati ihya etmektir.*” Akşemseddin, a.g.e, Vrk. 28b.

⁵⁹ Aynı eser, Vrk. 35b.

⁶⁰ Aynı eser, Vrk. 36a.

Akşemseddin hırka giymenin farz bir davranış olmadığına, evvel zamanlarda yaşayan salihlerin bazılarının hırkayı bilmediklerine ve müridlerine de giydirmediklerine dikkat çekmektedir. Hırkayı giyenlerinde giymeyenlerin de hayırlı bir maksatlarının olduğuna inandığını söyleyen Akşemseddin hırka giymek olsa olsa bidat-ı hasenedir demektedir.⁶¹ Akşemseddin şiirlerinde de tasavvuf yoluna girmenin hırka ve şal gibi tasavvuf giysilerini giyerek bir mürşide bağlanmanın gerekliliğinden bahseder. “*Şemsiyâ cânı cibânı nidesin şimden girü*⁶², *Hırka idin şal idin dervişlerin pâlasını*⁶³”⁶⁴

5) SARIK, TÂC, BÖRK

Sarık; kavuk, börk, külâh⁶⁵, fes ve emsali başlıklar üzerine sarılan tülbent veya şala verilen addır.⁶⁶ Sosyal tabakalaşmaya göre, sarığın rengi ve biçimi farklı olur.⁶⁷ İmamın namaz kıldırırken başına giydiği, üzerinde tülbent veya şal sarılı takke, kavuk, fes anlamlarına da gelmektedir.⁶⁸ Tasavvuf geleneğinde sarık genellikle börk ve tâc üzerine sarılmaktadır. Farsçada süslü başlık anlamına gelen tâc kelimesi hükümdarların resmi günlerde, başlarına giydikleri murassa başlıktır. Bazı şeyh ve dervişlerin başlarına giydikleri çeşitli şekillerdeki külâh, tâc olarak ta adlandırılır. Bu tâca bakarak, giyen kişinin hangi tarikatten olduğu anlaşılırdı. Bu tâc dövme yünden yapıldı. Mevlevîlerin giydiği taca, sikke adı verilir. Tâcın üst kısmına kubbe, başa geçen kısmına lenger denir. Tâcname: Tâc geleneğini rivayetleri ile bildiren, her tarikatın taclarını, şekillerini, destanlarını tespit eden kitaplara denir.⁶⁹

Akşemseddin'e göre sûfi başını tac, börk ve sarık gibi bir nesne ile kapatmalıdır. Akşemseddin, yaşadığı dönemde başını bahsedilen bu nesnelere ile örten Hacı Bayram Velî ve müridlerini eleştiren kişilerin bu eleştirilerini

⁶¹ Aynı yer.

⁶² Girü: Geri, tekrar

⁶³ Pâlasını: Abasını, çulunu (giysisini)

⁶⁴ Akşemseddin, *Şiirleri*, Vrk. 12a-12b-13a.

⁶⁵ Külâh kelimesi, Farsçada başlık anlamına gelmektedir. Tepesi konik gibi sivri olan şeylere de, külâh dendiği için, minarelerin en üst kısmına “minare külâhı” denmiştir. Mevlevîlerin giydiği sikkeye, “Külâh-ı Mevlevî” denir. Cebecioğlu, *TTDS*, s. 437.

⁶⁶ Komisyon, *DTS* s. 323.

⁶⁷ Cebecioğlu, *TTDS*, s. 618.

⁶⁸ Komisyon, *DTS*, s. 323.

⁶⁹ Cebecioğlu, *TTDS*, s. 681.

delilleri ile birlikte çürütmeye çalışmıştır. Akşemseddin, börk, tâc ve sarık gibi başa takılan nesnelere hakkında sûfîlerin eleştirilmesini ilk olarak Peygamber Efendimizden yaptığı şu alıntı ile bertaraf etmeye çalışmıştır. “Hz. Risalet (s.) börk giyerdi. Gab amameyle gab amamesiz az olurdu ki; peygamber (s) börkünü namaz için sütreye eyledi. Allah ayıttı: Namaz için sütrenin miktarı eyerin art kaşı miktarıdır.”⁷⁰ “Sizden biri, göz önünde eyerin ard kaşı deklü nesne kosun namaz kulsın, sütreye ardından geçenden kayırmasın. Eyerin ard kaşının miktarı bir arşdır. Netekim; fukaha kitaplarında ayıttılar: Her kim ki; sabrada namaz kulsın; önünde bir arş miktarınca dahi artuk sütreye diksın.”⁷¹ Akşemseddin’in bu ifadelerinden de anlaşılmaktadır ki Peygamber Efendimizin kullandığı börk (taç) uzundu. Çünkü; peygamberimiz bazı zamanlarda, tacını namaz için sütreye olarak kullanmaktaydı. Fukahanın ifadesine göre, sütreye bir arşın uzunluğunda olmalıdır. Bu verilerden hareketle Peygamber efendimizin giydiği börk (tacın) uzun olması ihtimali daha güçlü gözükmektedir. Sûfîleri eleştirenler bu açıklamaları üzerine Akşemseddin’e şu eleştiriyi yöneltmişlerdir. Peki Peygamber (s.a.v)’nin tacı uzun idiye neden ashabin börkleri (tâcları) kısa idi.⁷² Akşemseddin bu itiraza da şu şekilde cevap vermektedir. Ashabın kısa börkleri (tâclar) giyinmesi, Peygamber’in de kısa börk giymiş olduğu sonucunu doğurmaz. Zira ashab, Peygamber’in giysisine kendi giysisini benzetmek zorunda değildir.⁷³

Akşemseddin sûfîlerin giydikleri tacın dülbentli, dülbentsiz giymeleri yüzünden bidatla suçlamalarına rağmen, onları eleştirenlerin bu konuda kendi giyim, kuşamlarına da dikkat etmedikleri ve bidata düştüklerini ifade etmektedir. Akşemseddin’e ait olan şu ifadeler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. “Ta’n ediciler fukarayı şol bidate nisbet ederler ki; kendileri ol bid’at içindedir. Gine kendileri za’mınca, yani zira; ta’n edenlerin börkleri uzundur. Dülbentlerinden taşra çıkmıştır. Ashab börkleri gibi, başlarına ya-

⁷⁰ Akşemseddin, *Risaletü’n-Nürîyye*, Vrk. 49b.

⁷¹ Akşemseddin, *Risaletü’n-Nürîyye*, Vrk. 50a.

⁷² Aynı eser, Vrk, 50b.

⁷³ Bu husus ile ilgili Akşemseddin’in orijinal ifadeleri şu şekildedir: “Peygamber’in (s.a.v) börkü uzun olup ashab börkü kısa olmakda mahzur yok. Peygamber’in (s.a.v) giysisini teşbih etmek lâzım değildir. İnşAllah beyanı yerinde gele.” Akşemseddin, *a.g.e*, Vrk, 50b.

*pışık değil. Bu ta'n edenlerin kendileri, bid'attadır. Zira; giysileri murabba dahi ince kürkler dahi ferecedür. Hal budur ki; Resul (s.a.v) bunların gibi giymedi. Ta'anlar halka iyilik buyururlar dahi nefislerini unuttururlar. Ol iyiliği kendileri işlemezler.*⁷⁴ Akşemseddin, ayrıca *Telbisu Def-u Metâin* adlı eserinde Peygamber Efendimizin sarıklı ya da sarıksız mutlaka tac giydiğini, başını hiç açıkta bırakmadığını ifade etmekte, bu sebeple de müslümanların bu sünnete uyması gerektiğine işaret etmektedir.⁷⁵

SONUÇ

Görüldüğü gibi Akşemseddin tasavvuf yolunun önemli bir yolcusu ve sıkı bir savunucusudur. Onun düşünce dünyasını dolduran ve hayatının vazgeçilmezi olan tasavvuf kurumu, ona göre her yönüyle ve titizlikle ele alınması gereken önemli bir kurumdur. Eserlerinde bu önemli kurumun birçok yönünden bahseden Akşemseddin, bu çalışmamızda tasavvufi bazı kavramlara yaklaşımı açısından ele alınmıştır.

Aba, asa, bey'at, hırka başı açık bırakmayan sarık, taç ve börk gibi kavramlarla ilgili eserlerinde bahsettiği görüşleri kısaca şu şekildedir. Aba Akşemseddin'e göre mutasavvıfların özel giysisidir. Tevazu alameti de olan aba, kibir göstergesi olan ince elbiselerden farklıdır. Zira bu görüşü destekleyen ayet ve hadisler mevcuttur. Bu sebeple yaşadıkları dönemde Hacı Bayram Veli ve müridlerinin kalın yün elbiseler giymelerinden dolayı eleştiriye tabi tutulmaları Akşemseddin'e göre yersiz bir yaklaşımdır. Akşemseddin'e göre asa kullanmak tüm peygamberlerin ortak sünnetidir. Sünnet olan bir davranışı mutasavvıfların hayatında görmek yadırganacak bir durum olmamalıdır. Fakat başta Hacı Bayram Veli ve müridleri asa taşıdıkları için eleştirilmektedir. Bu eleştiri Akşemseddin'e göre doğru bir yaklaşım değildir. Ayrıca asa kullanmak bir çok faydaları beraberinde getiren bir alışkanlıktır.

Akşemseddin'e göre bir mürşide intisab ederek ona bey'at etmek tasavvuf yolunda olmazsa olmazlardan biridir. Zira bir müridin Akşemseddin'e

⁷⁴ Aynı eser, Vrk. 51a- 51b.

⁷⁵ Akşemseddin, *Telbis'u Def-u Metâinis Sufiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Kitaplığı, No:260, Tarihsiz, Vrk. 30b.

göre mürşidsiz seyr-u süluk yolunda mesafe katetmesi mümkün değildir. Öyleyse bir müridin mürşidine intisab etmesi yani elini onun elinin üzerine koyarak ahitleşmesi kritik öneme sahiptir. Bey'at vasıtasıyla mürşid ile mürid arasında bir müştereklik oluşmakta bu iki unsur bey'at vasıtasıyla iç içe geçmiş olmaktadır.

Akşemseddin'e göre hırka, mürşid ile mürid arasındaki ilişkinin sembolik olarak alt üst ilişkisi rolünde bir görev icra etmektedir. Mürid, şeyhi elinden hırka giymekle nefisini mürşidinin nefsinin altında görmekte ve nefis terbiyesi yolculuğunda mürşide sıkı bir teslimiyetle bağlanarak onun buyruğu altına girdiğini göstermektedir. Bunun ile nefisini mürşidinin emri altına veren mürit, mürşidine bağlanmakla zincirleme bir şekilde Rasululla-ha ve en sonunda Allah'a da bağlanmış olmaktadır. Ayrıca Akşemseddin'e göre iki çeşit hırka vardır ki birinci çeşit hırka giyenler hakiki müridlerdir ve bunların giydiği hırkaya hırkay-ı iradet denir. Diğer bir çeşit hırka ise hakiki müridlere özenen ve onlara benzemeye çalışan kişilerin giydiği hırkadır ki buna da hırkay-ı teberrük denilir. Akşemseddin'in son olarak üzerinde durduğu tasavvufi kavram ise sarık başta olmak üzere başı açıkta bırakmayan takke, taç ve börk gibi baş giysilerini başa takmaktır. Zira Hz. Muhammed (sav) de çok titizlikle bunun üzerinde durmaktadır. Peygamber efendimiz kısa veya uzun boylarda da olsa mutlaka başını sarık, takke vb. herhangi bir baş giysisi ile kapatmıştır. Bu sünnetin peygamberimizin izinden git-tiğini iddia eden sûfiler tarafından ihmal edilmesi beklenemez.

KAYNAKÇA

- Akşemseddin, *Def-u Metaini's Süfiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kitaplığı, No: 4092, İstanbul, Tarihsiz (El Yazması Eser)
- _____, *Eş'âr (Şiirleri)*, Milli Kütüphane, Fahri Bilge Kitaplığı, No: 442, Ankara, Tarihsiz (El Yazması Eser)
- _____, *Risâletü'd- Dua*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Kitaplığı, No: 260, Tarihsiz (El Yazması Eser)
- _____, *Risâletü'n-Nuriyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, No: 2408, İstanbul, Tarihsiz (El Yazması Eser)
- _____, *Makâmât-ı Evliya*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı, No:2598, Tarihsiz. (El Yazması Eser)

- _____, *Telbis'u Def-u Metâinis-Sufiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Kitaplığı, No:260, Tarihsiz. (El Yazması Eser)
- Akgündüz, Ahmet- Öztürk Said, *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ayvansarâyî, *Vefâyât-ı Meşâyih*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kitaplığı, No: 2464, İstanbul, 1375.
- Baltacı, Cahit, *Tasavvuf Lügatı*, Elif Neşriyat, İstanbul, 1981.
- Cebecioğlu, Ethem, "Akşemseddin'de Bazı Tasavvufi Kavramlar", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, Ankara, 2001.
- _____, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara, 1997.
- Çankaya, Ahmet, *İstanbul'un Manevi Fatih Akşemseddin Hazretleri Tasavvuf ve İstanbul'un Fethi*, Akşemseddin Hazretleri Vakfı, Ankara, 2003.
- Enîsî, Emir Hüseyin, *Menakıb-ı Akşeyh*, Ankara, Milli kütüphane, İbni Sina Ktp, Tarihsiz, No: A. 217/14.
- Gölcük, Şerafeddin, "Akşemseddin Mehmed Bin Hamza", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:7, Yıl:1997.
- Hucviri, Keşfu'l Mahcüb, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kaçalın, Mustafa, Yurd, Ali İhsan, *Akşemseddin'in Hayatı ve Eserleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994.
- Komisyon, *Dinî Terimler Sözlüğü*, MEB Yayınları, Editör: Ahmet Nedim Serinsu, Ankara, 2009.
- Kufralı, Kasım, "Hırka", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1976.
- Lâmîî Çelebi, *Nefabat Tercümesi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1993.
- Mecdi, Şakayık Tercümesi, yy, İstanbul, 1269.
- Mehmed Şâkir, *Terâcim-i Abvâl-i Meşâbir-i İslâmiyye*, İstanbul Üniv. Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kitaplığı, No: 5040, İstanbul, 1310.
- Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.
- Semerkandî, Ebu-L'leys, *Bostan-ül Arif'in*, 66. Bab., İzzet efendi Matbaası Baskısı, 1296, İstanbul.
- Schimmel, A. M, *Tasavvufun Boyutları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.

- Vassaf, Hüseyin, *Sefine-i Evliya*, Hazırlayan Mehmet Akkuş- A.Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tahir, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1333.
- Uludağ, Süleyman, "Hırka", TDVİA, İstanbul 1998, c.XVII, s.373.
- _____, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'te Tasavvuf, Tanımı Kaynakları ve Tesirleriyle Tasavvuf, Seha* Neşriyat, İstanbul, 1972.
- Yıldız, Muhammed Ali, "Akşemseddin'de Allah, Kâinat ve İnsan", Kalem Neşriyat, Ankara, 2017.
- _____, Muhammed Ali, "Akşemseddin'in Eserlerine Genel Bir Bakış", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016/5, c. 5, sayı: 9.